

minia jsou ochotna vyhradit mateřské zemi přednostní postavení na svých trzích, budou-li za to mít zase přednost při svých dodávkách surovin a zejména potravin. Tato tendence soustředovací znamená ovšem na druhé straně pro Evropu současně odcizování Anglie kontinentu. Anglie, která přestává býtí hlavou světové říše a stává se jen jedním z členů volného svazku, musí se přizpůsobovat i ve své zahraniční politice potřebám a názorům svých partnerů, takže *stává se v Evropě při nejmenším mnohem těžkopádnější* a může jen s krajními obtížemi dostáti svým závazkům. Proto pozorujeme již také postupné likvidování evropské politiky britské nebo aspoň co nejrestriktivnější výklad mezinárodních smluv, Anglii vízících.

Ministerský předseda *Maniu*, vůdce selské strany rumunské, odstoupil, podle udání ze zdravotních důvodů. Je přirozeno, že za tímto oficiálním výkladem hledaly se důvody více politické a nacházely se jednak ve vnitřních nesnázích státu, které jsou hlavně povahy *hospodářské a finanční*, jednak ve vnitřních rozporech strany samotné a konečně v osobních názorech nedávno se vrátivšího krále. Není pochyby, že všechny tyto důvody mají svou účast v krizi, vykládají však také dostatečně únavu ministerského předsedy samotného, který po tolika měsících nepřetržité práce má za potřebí odpočinku. Aspoň zatím de facto zůstává krise osobní, ježto jiný člen strany selské, dosavadní ministr zahraničních věcí *Mimoreseu*, přejal úkol Maniův a sestavuje vládu, rovněž výhradně ze členů strany. Je patrné, že vedle ní není v Rumunsku tou dobou jiné organisované a dosti silné politické moci.

Dr. Rud. Procházka.

LITERATURA.

M. I. TUGAN-BARANOVSKIJ: SOCIÁLNÍ ZÁKLADY DRUŽSTEVNICTVÍ. Přeložil Dr. Antonín Zatloukal. Poznámkami a novějšími statistickými údaji opatřil Emanuel Škatula. Praha 1930. Nákladem Ústředního svazu československých družstev v Praze. Stran 399 za Kč 60.—.

V předmluvě k českému překladu »Základů politické ekonomie« Tugana-Baranovského (vyšly v Praze 1927 nákladem knihkupectví a nakladatelství »Plamja«, stran 461 za Kč 60.—) napsal prezident T. G. Masaryk mimo jiné: »Nestačil mu socialism negativní, odmítající dnešní řád společenský: viděl v socialismu především učení o novém sociálním ideálu a hledal cesty k jeho uskutečnění. Odtud jeho úcta k tak zvané škole socialistických utopistů. Za nejdůležitější metodu k uskutečňování socialismu považoval kooperaci (družstevnictví). Tě věnoval jeden ze svých největších spisů. Kooperace znamená mu uskutečňování socialismu cestou dobrovolnou. Tugan-Baranovskij byl přesvědčen, že svoboda je nejdůležitějším přívlastkem socialismu. Svobodu stavěl výše než rovnost... I v otázce reformy půdy usiloval uplatnit myšlenku družstevní jako nejlepší záruku větší, lepší a levnější zemědělské výroby«. A vyslovil naději, že překlad »Základů politické ekonomie« vzbudí u nás zájem i o jiné práce autorovy, na př. o jeho »Vývoj moderního socialismu«, »Črty po novější historii politické ekonomie a socialismu« a o »Sociální základy kooperace«. Jsem přesvědčen, že »Sociální základy družstevnictví« vyvolají v družstevním světě československém takový ohlas, jako žádný dosavadní spis o družstevnictví, vyjímajíc jedině Modráčkovu »Samosprávu práce«. Neboť je to kniha klasická, nedotčená ve svých základních myšlenkách ani poválečným vývojem, kniha podávající družstevní teorii se stanoviska socialistického sice vědecky odborně, ale při tom tak poutavě a přístupně, že ji může přečíst a pochopit každý člověk z lidu.

Autor rozčlenil si bohatou látku do čtyř hlavních oddílů: I. *Všeobecné učení o družstevnictví* (socialistický ideál, socialistické obce, sociálně ekonomická povaha družstevnictví, klasifikace družstev); II. *Proletářské družstevnictví* (Robert Owen a družstevní hnutí s ním spojené, vznik proletářských spotřebních družstev, soudobé postavení a všeobecné otázky proletářského spotřebního družstevnictví,

stavební družstevnictví, výrobní družstva, pracovní družstva, mezinárodní sjednocení proletářského družstevnictví); III. *Zemědělské družstevnictví* (Raiffeisen a jeho společenský světový názor, Raiffeisenovo úvěrní družstvo, rozvoj Raiffeisenova úvěrního družstevnictví, zemědělské družstevnictví v oblasti úvěru, sociální prostředí zemědělského družstevnictví, sociální význam zemědělského družstevnictví v Rusku); IV. *Středostavovské družstevnictví* (Schulze-Delitzsch a družstevní hnutí s ním spojené, úvěrní družstevnictví středostavovské, řemeslnické družstevnictví, spotřební družstevnictví středostavovské). V závěru pak pojednává o třídní povaze a politické posici družstevnictví a připojuje statistiku družstevnictví a nejdůležitější literaturu o družstevnictví. Charakteristiky představitelů hlavních kategorií družstevních jsou výstižné a nenajdou sobě hned tak rovných v družstevní literatuře.

Abychom pochopili svéráznou sociálněekonomickou povahu družstevnictví, nesmíme podle autora pouštět se zřetele tu její zvláštnost, která nejostřeji odlišuje družstevní podniky od kapitalistických. Kapitalismus byl vytvořen živelným rozvojem hospodářským, při čemž státní moc sice nepomáhala tomuto rozvoji, ale nevytvořila jej jako výsledek určitého záměru. Naproti tomu družstevnictví vzniklo historicky zcela jinak; družstevnictví nejdříve vymysleli jednotliví lidé jako prostředek k přetvoření existujícího sociálněekonomického řádu a teprve v přímé spojitosti s tímto tvůrčím záměrem stalo se družstevnictví mohutnou sociální silou. V opak »přirozeného« procesy rozvoje kapitalismu bylo družstevnictví vytvořeno »uměle«. Družstevnictví mělo své duchovní otce a bylo výsledkem vlivu socialistického ideálu na kapitalistickou společnost. To jest historický fakt, následkem kterého nemůžeme pochopit družstevnictví, neznáme-li socialistického ideálu. Socialismus byl reakcí proti kapitalismu. Kapitalistický řád přirozeně předpokládá právní (a v dalším svém vývoji i politickou) rovnoprávnost všech členů společnosti. Ale tuto úplnou právní rovnost, jež je charakteristickou pro kapitalismus, provází v ekonomické oblasti téměř stejně tak hluboká nerovnost, jako při předcházejících soustavách otročského a nevolnického hospodářství; odpovídala-li však tam ekonomická nerovnost úplně právnímu světovému názoru oné doby, která popírala rovnocennost lidské osobnosti, jest ekonomická nerovnost v soustavě kapitalistické v nejostřejším rozporu s právními názory kapitalistické společnosti, jež uznává rovnost všech lidí za základ platného práva. Podstata socialismu spočívá v požadavku ekonomické rovnoprávnosti všech členů společnosti. Socialisté tvrdí, že ekonomický řád soudobé společnosti neodpovídá právním názorům naší doby, která uznala, že všichni členové společnosti mají stejné právo účastnit se veškerého blaha kultury. A proto přichází socialismus ve své snaze o rovnost k více nebo méně širokému popírání soukromého vlastnictví, jinými slovy k požadavku společného majetku.

Družstevnictví vzniklo sice v přímé spojitosti se socialistickým hnutím, bylo by však podle autora velmi chybné směřovati je se socialismem. Prvním krokem k pochopení podstaty družstva jest přesné rozlišování družstva od socialistické obce. Všechny socialistické obce, ať jsou jakéhokoliv druhu, nevznikají z důvodů hospodářské výhody svých účastníků a nemohou proto počítati s větším rozšířením; jsou to organizace pro nemnohé vyvolence, nikoli pro masu. Naproti tomu družstevní organizace liší se principiálně od socialistických obcí už tím, že nevyžadují nového člověka, nemají na zřeteli lidí výjimečného mravního založení, nýbrž přijímají člověka takového, jaký jest, a sociální prostředí takové, jaké jest. Družstvo buduje sice cosi nového, ale z toho materiálu, který skýtá soudobá společnost, a pomocí těch nástrojů, které už máme po ruce. »Družstevnictví odpovídá průměrnému člověku a v tom spočívá jeho ohromná síla. Družstvo neobrací se ke společenskému, náboženskému nebo mravnímu oduševnění člověkovu, nýbrž především k těmto motivu, ke kterému se obrací i kapitalismus — k osobnímu egoismu, hospodářskému zájmu člověkovu. Družstvo nechce vyrvat člověka ze soudobé společnosti a vytvořiti kolem něho nové sociální prostředí. Socialistické obce jsou cizorodým tělesem v soustavě kapitalistického hospodářství — ony popírají všechny základní principy tohoto hospodářství a nemohou vedle něho existovati. Naproti tomu družstvo se úplně přizpůsobuje tkáni soudobosti; je to — nový orgán, který se vyvinul ve společenském hospodářství naší doby, orgán

sice jiné konstrukce a jiných funkcí než ostatní orgány soudobé hospodářské soustavy, ale přece jenom živící se týmiž šťavami a žijící týmž životem, jako ostatní hospodářské výtvořiny naší historické epochy« (str. 59).

Družstvo není socialistickou obcí, nýbrž hospodářským podnikem, nikoli však podnikem kapitalistického typu. Ať se družstvo svým vnějším rázem sebevíce blíží kapitalistickým podnikům, pod tímto kapitalistickým povlakem skrývá se v družstvu obsah úplně jiný; je-li tělo družstva vytvořeno kapitalismem, duši vdechuje družstvu socialistický ideál. Čím se liší družstvo od kapitalistického podniku? Kapitalistickým podnikem je takový podnik, jehož hybnou silou je úsilí o zisk — o bezpracný důchod, vznikající následkem koloběhu kapitálu. Pramenem tohoto důchodu jest vykořisťování práce, ale nikterak ne vždycky té práce, která se provádí v daném kapitalistickém podniku; pramenem zisku může býti také práce v jiných podnicích, které daný podnik vykořisťuje. Kapitalistický podnik existuje k vůli zisku, proto kapitalistický podnik přirozeně usiluje o neobmezené rozšíření svých obrátů, neboť čím větší jsou obraty, tím větší je i nabytý zisk. Snaha o větší a větší rozšíření je charakteristickým rysem kapitálu. Naproti tomu družstvo, ať má jakoukoli formu, ať sleduje jakékoli cíle, nikdy nesleduje účelu dosáti kapitalistického zisku. Tedy družstvo neexistuje v zájmu kapitálu, nýbrž v zájmu spotřebitelů. Ať se obrátíme k jakékoli formě, všude bez výjimky setkáváme se s tímto charakteristickým rysem: družstvo na rozdíl od kapitalistického podniku nejenže neusiluje o dosažení největšího zisku z uloženého kapitálu, nýbrž usiluje o opak — o všemožné snížení kapitalistického zisku; družstvo dívá se na kapitál vždy jako na jakousi nepřátelskou sílu, bez jejíž pomoci se nemůže obejít a kterou musí proto nezbytně platit, ale platit pokud možno co nejméně. Krátce: »Kapitalistická organizace má vždy krajně charakteristickou tvářnost. Veškerý smysl této organizace spočívá ve snaze po největším výdělku. Z toho plyne tendence k neobmezenému rozšiřování obrátů podniku, neboť touha po výdělku nikdy nedosahuje ukojení. Znakem kapitálu je to, že se stává sebeúčelem, že si podřizuje nejen veškerý řád dané ekonomické organizace, nýbrž i samého člověka. Družstva jsou charakterisována rysy přímo protichůdnými. Účelem jejich není největší zisk, nýbrž nejvyšší stupeň blahobytu členů družstva: družstva nejenže nepodřizují člověka kapitálu, nýbrž naopak kladou si za úkol zbavit člověka takového podřízení. A v tomto smyslu mají úplně pravdu družstevníci, kteří trvají už od dob Schulze-Delitzche na tom, že družstevnictví je svazem osob na rozdíl od svazů kapitálu« (str. 79). Družstevnictví vzniklo na kapitalistické půdě a má kapitalistickou formu; v této kapitalistické formě žije však úplně jiný, nekapitalistický duch, který vede lidstvo na nové cesty, který tvoří nové společenské formy, tak protichůdně životním formám kapitalistické společnosti, jak solidárnost a vzájemná pomoc jsou protichůdnými vykořisťování a násilí. A tak družstvo nejen že není kapitalistickým podnikem, nýbrž právě v boji s kapitálem spočívá vlastní podstata družstevního hnutí. Ve svém kapitalistickém těle skrývá družstvo duši kapitálu nepřátelskou. Družstva neslouží zájmům kapitalistů, nýbrž těch, kdož trpí kapitalismem. Družstevnictví jest jednou z forem sebeobrany pracujících tříd před útlakem kapitálu. Ale ochrana vlastních zájmů musí se u družstev spojovati s ochotou obětovati je ve jménu společných zájmů. Nikoli ryzí egoismus ani ryzí altruismus, nýbrž solidárnost zájmů — toť duchovní základ družstevnictví. Egoismus je základem kapitalismu, altruismus — socialismu; družstevnictví spojuje egoismus s altruismem ve vědomí solidárnosti společných i soukromých zájmů. V družstvu jsou zájmy všech usmířeny a všichni mají v stejné míře zájem, aby společné dílo prospívalo; úspěch tohoto společného díla slibuje také mnohočetné výhody jednotlivým účastníkům. Aby však bylo možno dosáhnouti těchto výhod, je třeba umění zřít se jich, vyžadují-li toho společné zájmy. A tak družstevnictví vychovává nového člověka, harmonicky spojujícího v sobě umění hájiti osobní zájmy s ochotou zřít se jich ve jméno společného zájmu. Jako družstevnictví jest dítětem dvou úplně protichůdných společenských soustav — kapitalismu a socialismu — tak i duševní vlastnosti družstevníkovy jsou svérázným spojením protichůdných etických základů egoismu a altruismu.

Na základě uvedených skutečností dospívá autor k této definici družstva: *družstvo jest takový*

hospodářský podnik několika dobrovolně se spojivších osob, který nemá za účel získávat největší výtěžek z vynaloženého kapitálu, nýbrž zvýšiti následkem společného vedení hospodářství pracovní důchody svých členů, nebo zmenšiti jejich vydání na spotřební potřeby. Družstvo jest svojí vlastní podstatou organizace pracujících společenských tříd v jejich boji s kapitalisty. Družstva vždycky byla a zůstanou podle autora organizacemi třídními, organizacemi pracujících tříd. Družstva vedou stejně energický boj s kapitalistickou třídou jako odborové organizace, ale zcela jiným způsobem. Vytvořují nový podnik, družstvo konkuruje s kapitalistickými podniky a ničí je. V tomto smyslu je družstvo ještě nebezpečnější kapitalistickému podniku než odborová organizace. »A proto družstevnictví nikterak není sociálním mírem, nýbrž sociálním bojem, stejně principiálním a jdoucím do konce, jako politický boj dělnické třídy. Ale družstevnictví nebojuje násilím, nebojuje zbraněmi a barikádami, nýbrž mírným budováním nového společenského řádu. Družstevnictví je sice boj, avšak boj mírnými prostředky« (str. 88).

Vycházejí ze zásady, že družstevní organizace může se vztahovati na všechna odvětví práce, úplně stejně jako kapitalistické organizace, rozlišuje autor těchto devět základních forem družstevnictví: 1. úvěrní družstva, 2. spotřební spolky, 3. stavební družstva, 4. nákupní družstva, 5. prodejní družstva, 6. družstva pro zpracování, 7. výrobně pomocná družstva, 8. pracovní družstva, 9. výrobní družstva. Tato klasifikace odpovídá vzrůstající složitosti funkcí uvedených družstev. A poněvadž družstva jsou jednou z forem sebeobrany pracujících tříd před nepříznivými pro ně podmínkami kapitalistického hospodářství, jest přirozeno, že družstevní hnutí je možné jenom mezi pracujícími třídami. Rozlišuje proto autor družstevní hnutí mezi proletariátem, zemědělci a přechodnou třídou drobné buržoasie, při čemž prohlašuje, že družstevnictví mezi drobnou buržoasií není družstevnictvím úplným, nýbrž kapitalisticky přirozeným, jež se lehce proměňuje v čistě kapitalistické společnosti a svazy, které nemají s družstevnictvím nic společného.

Pojednává velmi podrobně o družstevnictví proletářském, zemědělském a středostavovském charakterisuje autor výstižně jejich zakladatele, podává historii jejich vývoje až do vzniku světové války a dotýká se téměř všech problémů, s nimiž se v nich setkáváme a jež nutno definitivně a uspokojivě rozřešit. Všimnouti si těchto podrobností, byť i nadmíru zajímavých a poučných, a zaujmouti k nim stanovisko vymyká se z rámce našeho referátu. Budiž však uveden aspoň závěr, k němuž tu autor dospívá. *Družstevnictví proletářské* tíhne k úplnému přetvoření soudobé hospodářské soustavy, k vytvoření nového hospodářského řádu na podkladě podřízení veškeré hospodářské soustavy zájmům společenské spotřeby, čili jinými slovy: spotřební družstevnictví tíhne ke kolektivismu. Z toho však nenásleduje, že tohoto řádu může býti dosaženo vlastními silami proletářského družstevnictví; neboť naráží ve svém rozvoji na určité hranice, kterých svými silami nemůže překonati. Proto nesluší domnívati se, že spotřební družstevnictví samo o sobě může vésti k zhroucení kapitalistické soustavy hospodářské a nahrazení kapitalismu kolektivismem, ač ve svém vlastním rozvoji tíhne právě k této hospodářské soustavě. Spotřební družstvo je pravzorem kolektivistické soustavy hospodářské, neboť tato soustava jest myšlena jako velká hospodářská organizace, ve které společenská práce je řízena z jednoho centra, jež vyjadřuje zájmy veškeré společnosti, která se shoduje se souhrnem spotřebitelů. Oproti tomu *zemědělské družstevnictví* nemůže v žádném případě vésti ke kolektivismu, byť by nabylo sebevětšího rozvoje. Počítáme-li s fakty, musíme dospěti k závěru, že zemědělské družstevnictví nikterak nemá tendence, odstraniti vlastní hospodářství rolnícko, nýbrž naopak je upevňuje a přetvořuje jenom v tom směru, že styky rolníka s trhem ztrácejí svůj dřívější individualistický charakter a nahrazují se družstevní organizací. V oblasti směny, a také v oblasti spracování zemědělských produktů, družstevnictví skutečně odstraňuje soukromé hospodářství rolnícko; ale v oblasti výroby těchto produktů zemědělství nejenže netrpí újmou, nýbrž naopak sílí následkem vzestupu blahobytu, který družstevnictví vytváří. Tak, stojíme-li na půdě faktů, musíme přijíti k závěru, že zemědělské družstevnictví vůbec v sobě neobsahuje tendenci k nahrazení zemědělství korporáčním socialismem. Následkem družstevnictví vytváří se nový typ zemědělství, ve kterém zůstává pro individuální hospo-

dářství jenom jedna oblast — zemědělské práce, všechny ostatní hospodářské operace — nákup, prodej, získání úvěru a zpracování zemědělských produktů — nevykonávají jednoosobní síly zemědělského výrobce, nýbrž kolektivní síla výrobců organisovaných v družstvech. Jako výsledek dostáváme jakousi novou soustavu zemědělskou, ale soustavu zcela jinou než je ta, ke které vede přirozený pochod rozvoje proletářského družstevnictví. *Středostavovské družstevnictví* netíhne ani ke kolektivismu ani k žádné jiné nové hospodářské soustavě; nejvíce tíhne k čistě kapitalistickým organisacím a nezřídka za příznivých podmínek, prodělává kapitalistickou metamorfosu — proměňuje se v kapitalistické podniky. Z uvedeného je patrné, že družstevnictví má v každém ze svých základních třídních odvětví podstatně jiný charakter a rozličné vývojové tendence. Odtud je jasna nemožnost spojení veškerého družstevního hnutí v jednu organisaci a neodstranitelnost vnitřních třenic mezi družstvy, která představují družstva rozličné třídní povahy.

Uznáme-li, že rozdílná odvětví družstevního hnutí jdou rozličnými cestami, vzniká nová otázka: jak se mají přirozeně utvářeti vztahy mezi těmito rozličnými družstevními směry? Pokud jde o středostavovské družstevnictví, to stojí podle autora vůbec mimo široký společenský život současné doby a neseťká se ani s vřelými zastánci ani s úpornými nepřáteli, poněvadž už vlastní svojí podstatou sleduje jen nejbližší úzké hospodářské účely. Naproti tomu proletářské a zemědělské družstevnictví představují mohutná společenská hnutí s ohromnými úkoly, které se hluboce dotýkají nejpodstatnějších životních zájmů soudobé společnosti; obě hnutí rychle rostou a vztahují se na miliony pracujících lidí a proto otázka o vzájemných jejich vztazích má pro naši dobu velikou důležitost. Proletářské družstevnictví, jehož výrazem jsou spotřební družstva, usiluje o snížení ceny spotřebních statků. Nejdůležitější spotřební statky dělnické třídy jsou rozmanité zemědělské produkty, které vyrábějí rolníci. Proto spotřební družstevnictví usiluje o snížení městské ceny produktů selské práce. Naproti tomu zemědělské družstevnictví, které zastupuje zájmy venkovských výrobců, klade si za cíl pozvednutí oné ceny, kterou rolník dostává při prodeji produktů své práce na vesnici. Tak existenci určitého antagonismu zájmů mezi proletářským a zemědělským družstevnictvím můžeme pokládati za nesporný fakt. Ale z toho ještě nenásleduje, že tento antagonismus zájmů je nesmířitelný a že musíme obě nejdůležitější odvětví družstevního hnutí pokládati za přirozené nepřátele. Nutno bráti v úvahu aspoň toto: Kupní cena spotřebních statků ve městě a prodejní cena týchž statků, kterou získává rolník na vesnici, liší se navzájem velmi podstatně. Mezi venkovským výrobcem a městským spotřebitelem je řada obchodních sprostředkovatelů, kteří si присvojují lví podíl na ceně produktu na místě spotřeby. A právě tento rozdíl mezi nákupní a prodejní cenou jest oblast, na jejíž účet mohou být ukojeny zájmy jak výrobce tak spotřebitele. »Necháme-li stranou politiku, pak by slušelo, aby proletářské a zemědělské družstevnictví šlo vedle sebe a nebylo ve vzájemném nepřátelství« (str. 385).

Jde ještě o otázku poměru družstevnictví k politickým stranám, která jest velmi ožehavou zejména u nás. Podle autora můžeme pokládati za nepochybné, že zavlečení družstevnictví do politického boje družstevní hnutí nesiluje, nýbrž seslabuje; neboť družstevnictví samo o sobě neklade si žádných politických cílů a jest organisací čistě hospodářského charakteru. Přímé úkoly družstevnictví jsou takového druhu, že v družstvu mohou míti účast osoby nejrozličnějších politických stran, neboť všechny mají ve stejné míře zájem na cílech družstevnictví. Družstevnictví poutá k sobě osoby pracujících tříd úplně nezávisle na jejich příslušnosti k té neb oné politické straně. Zřeknutí se principu politické neutrality nezbytně vede k rozdrobení družstevnictví a tudíž ke zmenšení jeho síly. Připojení politických cílů ani v nejmenším nevyžaduje podstatu družstevnictví jako organisace, vytvořené za účelem vyřešení určitých hospodářských úkolů, na nichž v stejné míře mají zájem osoby nejprotichůdnějších politických názorů. Spojením družstva s politickou stranou ztrácejí obě strany, a to jak politická strana, tak i družstvo; přerušením styků mezi družstevnictvím a politickými stranami získávají obě strany. Proto politické strany, které sympatisují s družstevnictvím, jednají nejlépe, ztrácejí-li se snahy, podřídit si v jakémkoliv ohledu družstevní hnutí, které má být úplně prosté jakýchkoliv stra-

nických cílů. Ale přiznání politické neutrality družstevnictví nerovná se ještě požadavku úplného zřeknutí se účasti v politickém životě se strany družstevnictví. Družstevnictví může a má se za určitých podmínek účastnit politického života — a to právě tenkrát, jdeli o ochranu jeho životních zájmů zákonodárnou cestou. Družstevnictví se principiálně odvrací od politické činnosti a jenom z nezbytnosti, za účelem ochrany svých speciálních zájmů může porušit svoje zdržení se politiky. »Ale ovšem za hranicemi družstva stávají se jeho členové občany a jako takoví se účastní politického života v zemi. Okouzlení družstevnictvím nesmí ani v nejmenším vésti k politickému indiferentismu — odstranění politiky z družstevnictví nezakládá se na opovrhování politikou se strany družstevnictví, nýbrž na vědomí rozdílu těchto oblastí společenského života« (str. 390).

Spis byl dokončen v roce 1915 a jest tudíž do určité míry zastaralým, pokud jde o statistická data a podřadnější problémy, k nimž zaujme dnes odborník jiné stanovisko, máje před sebou zkušenosti zejména doby poválečné, než mohl zaujmouti autor. Korigovati tyto nedostatky mají za úkol hojně poznámky Emanuela Škatuly, který opatřil překlad také stručnou studií o autorovi a významu jeho díla. Jazykové stránce překladu měla býti věnována větší pozornost. *A. Klimt.*

PROF. DR. ERNST GRÜNFELD: DAS GENOSSENSCHAFTSWESEN, VOLKSWIRTSCHAFTLICH UND SOZIOLOGISCH BETRACHTET. Halberstadt 1928, H. Meyer's Buchdruckerei, Abteilung Verlag. Stran 351 za RM 20.25.

Prof. Dr. Ernst Grünfeld, ředitel družstevního semináře university v Halle nad Sálou a vydavatel čtvrtletníku »Vierteljahrsschrift für Genossenschaftswesen« (dříve »Genossenschafts-Korrespondenz«) vydává spolu s prof. Dr. Juliem von Gierke a Dr. Karlem Hildebrandem v uvedeném nakladatelství čtyřsvazkovou příručku družstevnictví »Handbuch des Genossenschaftswesens«, jež má býti pokusem zhodnotiti družstevnictví nejen jako zařízení hospodářské, nýbrž jako prvek sociálního dění, a sloužiti za učebnici studentům i praktikům, kteří se snaží proniknouti svou práci vědeckým duchem. Přítomná práce Grünfeldova tvoří první svazek zmíněné příručky a jedná o družstevnictví čistě vědecky, jak poznamenává autor v předmluvě. Jest jak rozsahově tak i obsahově jedním z nejlepších děl o družstevnictví, t. j. o jeho podstatě, dějinách a přítomném stavu ve všech kulturních zemích, především ovšem v Německu, opírajíc se o bohatou odbornou literaturu, kterou uvádí u jednotlivých kapitol. Všimneme si podrobněji aspoň prvních dvou oddílů důkladné práce Grünfeldovy: teorie družstevnictví a všeobecných dějin družstevnictví, nemohouce se pouštět do podrobností, byť jsou sebe zajímavější, poučnější a nabádavější.

Podle Grünfelda dlužno pohlížeti na družstva jako na masově vystupující sdružení malých a středních lidí, kteří usilují o dosažení sociálně politických cílů tím, že sledují společně soukromohospodářské výhody vyplývající z hospodaření, které má za účel ukájetí potřeby. To platí ovšem pouze o pravých družstvech, nikoli o tak zvaných družstvech. Kdežto družstva zemědělská a středostavovská bojují o samostatnost těchto pracujících společenských skupin proti jejich nepřátelům (velkostatkáři, továrny, obchodní domy) stojíce na půdě současného zřízení hospodářského, upírají družstva spotřební svůj zrak do budoucnosti a vidí pokrok v tom, že přítomný společenský řád bude překonán a nahrazen vyšší formou hospodářskou a společenskou. Totéž platí i o výrobních družstvech a o družstvech stavebních. I když jde při tom o klidný postup do předu, tedy přece jen máme podle autora co dělat s organisacemi, které s ohledem na hospodářství a společnost působí revolučně, kdežto středostavovská družstva působí konservačně. Toto rozlišení pravidelně pozorovateli uniká, má však ideově prvořadý význam. Hodnotě sociálně politický charakter družstev, roztrřiduje Grünfeld družstva na: 1. družstva městského středního stavu (městská družstva úvěrní, družstva živnostníků, nákupní družstva malých obchodníků atd.), 2. družstva venkovského středního stavu (zemědělská družstva všeho druhu vyjma družstva zemědělských dělníků bezzemků) a 3. družstva spotřebitelů a proletářů (spotřební a stavební